

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ: ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL TOURISM: CONCEPTUAL-TERMINOLOGICAL FIELD OF RESEARCH

УДК 001.891:303.447.2:378.091.33:338.50

Маковецька Н.В.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри туризму
Запорізького національного
університету

Конох А.А.,

викладач кафедри туризму
Запорізького національного
університету

У статті доводиться важливість професійної підготовки фахівців нового профілю, здатних до постійного поповнення й оновлення знань. У межах розпочатого дослідження розглядається його понятійно-термінологічне поле. З'ясовуються погляди вчених на тлумачення основних понять. Демонструється інтегрування наукових підходів до їх трактування. Доводиться необхідність всебічного висвітлення сутності цих понять.

Ключові слова: майбутній викладач фізичного виховання і спорту, екологічний туризм, фахова компетентність викладача фізичного виховання і спорту.

В статье доказывается важность профессиональной подготовки специалистов нового профиля, способных к постоянному пополнению и обновлению знаний. В рамках начатого исследования рассматривается его понятийно-терминологическое поле. Выясняются взгляды ученых на толкование основных понятий. Демонстрируется

интеграция научных подходов к их трактовке. Доказывается необходимость всестороннего освещения сущности этих понятий.

Ключевые слова: будущий преподаватель физического воспитания и спорта, экологический туризм, профессиональная компетентность преподавателя физического воспитания и спорта.

The article proves the importance of professional training of new profile specialists capable of constant replenishment and updating of knowledge. Within the boundaries of the initiated research, its conceptual and terminological field is considered. Scientists find out the interpretation of basic concepts. The integration of scientific approaches to their interpretation is demonstrated. Proves the need for comprehensive coverage of the essence of these concepts.

Key words: future teacher of physical education and sports, ecological tourism, professional competence of teacher of physical education and sports.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Підготовка фахівців для сфери туризму є важливою складовою частиною сучасної системи професійної освіти, концептуальні положення якої висвітлені в Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про туризм».

Одним із важливих завдань сьогодення є підготовка фахівців нового профілю – таких, які мають ключові компетентності, сформовані на високому рівні; здатних до постійного поповнення й оновлення знань.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Складний та динамічний процес формування фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту у сфері екологічного туризму потребує чіткого розуміння, систематизації, деталізації цілої низки базових, похідних та ключових понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури доводить наявність розмаїття та розбіжності тлумачень сучасних понять науковцями та фахівцями фізичної культури і спорту, як наслідок, неможливість вирішувати нові завдання, які окреслені у відповідних законодавчих документах.

Мета статті – розглянути дефініції, що стосуються освітньої складової частини процесу фахової компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання у сфері екологічного туризму.

Виклад основного матеріалу. З огляду на вищезазначене, з'ясуємо трактування понять «викладач фізичного виховання і спорту»,

«фахова компетентність», «екологічний туризм», «фахова компетентність викладачів фізичного виховання і спорту».

Процес навчання будується на здобутті теоретичних знань і формуванні вмій і навичок їх використання в професійній діяльності. Організацію цього процесу важко уявити без участі викладачів.

Завдання викладача – у повному обсязі надати студентам необхідну наукову та методичну інформацію з конкретного предмета й організувати контроль за якістю її засвоєння. В обов'язки викладача не входить навчання студентів або курсантів у тому вигляді, як воно здійснюється в школі. На відміну від шкільних методик, викладач застосовує лекційно-залікову систему, в якій основна робота з вивчення предмета виконується самими студентами. Вони користуються лекціями як одним із джерел, але повинні самостійно знаходити приблизно 80% інформації, щоб освоїти програму курсу, обов'язкову для заліку або складання іспиту.

Викладач не займається питаннями виховання. Мета його діяльності – інформувати, контролювати, брати участь у науково-дослідній та науково-методичній роботі.

Викладач – кваліфікація, яка присвоюється випускникам навчальних закладів, що мають статус університету чи академії.

У працях українських науковців (Л. Демінська, Н. Мачинська, О. Тимошенко, С. Сисоєва, Л. Суценко й ін.) «викладач фізичного вихо-

вання» розглядається як особа, яка здобула вищу фізкультурну освіту відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня, що дозволяє їй здійснювати професійну діяльність, пов'язану з фізичним вихованням студентів вищих навчальних закладів; особистість, яка в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу здобула кваліфікацію, оволоділа й творчо осмислила принципи, засоби, методи й форми фізичного виховання; особистість, яка цілеспрямовано здобула у вищому навчальному закладі кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності щодо підтримки відповідного рівня фізичної культури населення або досягнення певних спортивних результатів у командному чи індивідуальному вимірах.

У нашому дослідженні поняттям «майбутній викладач фізичного виховання і спорту» позначено особистість, яка цілеспрямовано здобуває у вищому навчальному закладі кваліфікацію відповідно до певного освітнього рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності щодо підтримки відповідного рівня фізичної культури населення, досягнення вищих спортивних результатів.

А дефініцію «викладач фізичного виховання і спорту» ми розуміємо як особу, яка здобула вищу фізкультурну освіту відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня та володіє педагогічними й фаховими знаннями в галузі фізичного виховання і спорту, сучасними інноваційними, оздоровчими та здоров'язбережувальними технологіями, що дозволяє їй ефективно здійснювати професійну діяльність.

Аналіз практики роботи факультетів фізичного виховання університетів дозволяє стверджувати, що професійна підготовка студентів являє собою одну зі складових частин усебічного розвитку особистості у вищій школі. Вона спрямована на вивчення комплексу гуманітарних та суспільних наук. Але домінантною в підготовці майбутнього викладача фізичного виховання і спорту є фахова спрямованість, пріоритет спеціальних знань та умінь.

Досліджуючи специфіку фахової підготовки, варто зазначити, що внаслідок внутрішнього розділення праці в межах професії виникло поняття «фах», яке тлумачиться як «вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування». В «Енциклопедії професійної освіти» фах (спеціальність) розуміється як «сукупність знань, навичок та умінь, набутих у результаті освіти, що забезпечують постановку та рішення певного роду професійних завдань». Зауважимо, що в системі вищої освіти спеціальністю прийнято називати напрями й організаційні форми підготовки фахівців.

Отже, терміном «фах» можна визначити необхідну для суспільства обмежену галузь прикладання фізичних та духовних сил людини.

А фахова підготовка відображає особливості профілю, предмета.

Отже, логічним є трактування вченими такого поняття як «фахова компетентність».

Учені Л. Щербатюк та С. Щербатюк у своїх дослідженнях трактують фахову компетентність як сукупність знань, умінь і навичок із фундаментальних, спеціально-професійних дисциплін, керуючись якими спеціаліст здатний виконувати свої професійні обов'язки. Фахова компетенція проявляється не лише у сфері застосування професійних знань, умінь і навичок, а й можливістю використовувати її в нових галузях науки та техніки [5; 8].

Визначення фахової компетентності Б. Шевель дає як єдності знань, умінь та здібностей особистості діяти в різноманітних ситуаціях, що виникають у процесі фахової підготовки та професійної діяльності, і здатності вирішувати професійні завдання різного рівня складності [7, с. 7].

Науковець Ю. Зінковський визначає фахову компетентність як одну зі складових частин професійної компетентності. На його думку, професійна компетентність охоплює загально-професійний та вузькопрофесійний компонент. Загальнопрофесійна складова частина – професійні вміння та навички, знання; вузькопрофесійна – складається з компонентів, якими визначається та чи інша спеціальність: основи тієї чи іншої дисципліни, техніка, що використовується під час виконання практичних або дослідних робіт. Тобто вузькопрофесійна компетентність – це фахова компетентність [3].

На думку Л. Волошко, «фахова компетентність – це особливий тип організації спеціальних знань, умінь і навичок фахівця, що забезпечує йому можливість ухвалювати ефективні рішення в процесі професійної діяльності. Фахова компетентність віддзеркалює сутність спеціальності, яку опановує студент, тому може бути схарактеризована як концептуальна основа підготовки фахівця. Вона відображає рівень сформованості професійних знань, умінь і навичок, його професійну ерудицію, що дозволяють успішно вирішувати три класи завдань професійної діяльності: стереотипні, діагностичні та евристичні, що передбачені нормативно-правовими документами вищої школи» [1, с. 42–44].

Г. Сорокіна визначає фахову компетентність як системно організовану, цілісну, особистісно обумовлену характеристикою майбутнього фахівця як суб'єкта діяльності, адекватною цілям та змісту певного виду його професійної діяльності [6, с. 207]. Спеціальну компетентність можна розглядати як реалізацію ключової й базової компетентності в конкретній галузі професійної діяльності. Спеціальні компетенції формуються в результаті оволодіння змістом циклу дисциплін предметної підготовки, проходження професійної педагогічної практики та виконання курсових і випускних кваліфікаційних робіт. Набуття спеціальної компетентності підтверджується офіційними документами (диплом, сертифікат, свідоцтво тощо), які вимагають під час прийому

на роботу, або проходженням кваліфікаційного інтерв'ю і тестів.

Отже, інтенгрування наукових підходів дає змогу тлумачити дефініцію «фахова компетентність викладача фізичного виховання і спорту» як особливий педагогічний процес формування в студентів вищих навчальних закладів професійно-спеціальних знань про людину і фізичну культуру, розвиток емоційно-ціннісних відношень, моральних норм, що забезпечує їм можливість виконувати конкретні види професійної діяльності в галузі «Фізична культура і спорт».

Відтепер з'ясуємо сутність поняття «екологічний туризм».

Терміни «екологічний туризм», «екотуризм» – буквальный переклад англійських *ecological tourism* і *ecotourism*. Епітет «екологічний» – не єдиний, вживаний в англійській мові, отже, і в американській, канадській, англійській, австралійській літературі та в літературі багатьох інших країн на позначення нових напрямів у туризмі, що сформувалися в останнє десятиліття в результаті впливу ідей зеленого руху і розвитку екологічного світогляду. Наприклад, уживаються терміни «зелений туризм» та «природний туризм». Останній разом із великим спектром інших поширених і в німецькомовних країнах, де прикметник «екологічний» узагалі вживається дуже рідко, а у визначеннях зелених галузей туризму практично не використовується. Там поширений термін *Sifter Tourismus*, який можна перекласти українською мовою як «м'який туризм». Зазвичай м'який туризм протиставляється жорсткому, головною метою якого є максимізація прибутку, тоді як для м'якого туризму пріоритетні не лише успішний бізнес, але і турбота про культурне благополуччя туристських регіонів, щадне використання і відтворення їхніх ресурсів, мінімізації збитку довкіллю. Проте варто мати на увазі, що нерідко під м'яким туризмом мають на увазі туризм спартанського типу в умовах максимально тісного контакту з дикою природою. Різноманіттю термінів відповідають широта змісту і множинність конкретних форм діяльності в тій новій великій області індустрії туризму, яку узагальнено називають екологічним туризмом.

Нам імponує визначення О. Дмитрука, який надає визначення поняття екотуризму в такому формулюванні: «екотуризм – це інтегруючий напрям у туристській діяльності. Екологічним туризмом може бути будь-який вид туризму, що реалізується в умовах активного перебування людини в природному середовищі з використанням його рекреаційних, пізнавальних та інших можливостей відновлення, зберігання і відтворення як на споглядальному, так і на практичному рівні» [2].

Серед широких трактувань терміна «екологічний туризм» заслуговує на увагу визначення, сформульоване І. Зорінім і В. Квартальновим у «Тлумачному словнику туристських термінів». Автори вважають, що «екологічний туризм – туризм, орієнтований на пряме використання більш-менш «дикої» природи як серед-

овища проживання туристів на основі впровадження екологічних технологій в усі компоненти туру. Екологічний туристський продукт мінімізує шкоду навколишньому середовищу і має виховне і рекреаційне значення» [4].

У нашому розумінні екотуризм – це всі форми туризму, за яких головною мотивацією туристів є спостереження і спілкування із природою, і які сприяють збереженню довкілля і культурної спадщини, чинячи на них мінімальну дію.

Формування фахової компетентності майбутніх викладачів з екологічного туризму здійснюється в системі професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту. Водночас принципово специфічною ознакою професійної підготовки майбутніх викладачів з екологічного туризму є необхідність інтегративного підходу до формування змісту, відбору форм і методів професійної підготовки, оскільки вона інтегрує в собі підготовку як фахівців із фізичної культури та спорту, так і спеціалістів туристичної галузі.

Варто зазначити, що особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з екологічного туризму полягають у тому, що такий фахівець має володіти професійними вміннями, які притаманні викладачу фізичного виховання (дидактичні, академічні, перцептивні, мовні, організаторські, авторитарні, комунікативні, педагогічна уява), бути фахівцем у сфері екологічного туризму, а тому володіти вміннями щодо організації і керування колективом людей, різних за віком, професіями, інтересами; бути комунікабельним, мати високі моральні якості, бути відповідальним за діяльність підлеглих і за доручену справу.

Отже, інтенгрування наукових підходів дає змогу визначити дефініцію «фахова компетентність викладача фізичного виховання і спорту з екологічного туризму» як особливий педагогічний процес формування в студентів вищих навчальних закладів професійно-спеціальних знань про людину і фізичну культуру, розвиток емоційно-ціннісних відношень, моральних норм, що забезпечує їхню можливість виконувати конкретні види професійної діяльності в галузі «Фізична культура і спорт».

Висновки. Отже, теоретичний аналіз та узагальнення довідкових та психолого-педагогічних джерел, огляд і систематизація інтернет-ресурсів, що характеризують формування фахової компетентності викладачів фізичного виховання і спорту, дозволили з'ясувати сутність понять дослідження, серед яких такі: «викладач фізичного виховання і спорту», «фахова компетентність викладачів фізичного виховання і спорту», «фахова компетентність викладача фізичного виховання і спорту з екологічного туризму», «екологічний туризм».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волошко Л. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі медико-біологічної підготовки. *Педагогіка, психологія та*

медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія / за ред. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2005. С. 42–44.

2. Дмитрук О. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навчальний посібник. 2 вид., перероб. і допов. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с.

3. Зіньковський Ю. Перспективи розвитку професійно-технічної освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2001. № 4. С. 19–21.

4. Зорин И., Квартальнов В. Толковый словарь туристских терминов. Москва, 1994. 664 с.

5. Щербатюк Л., Щербатюк С. Професійна компетентність майбутніх інженерів-механіків – складна динамічна система. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки». 2009. Вип. 165. С. 45–49.

6. Сорокіна Г. Структура компетентності фахівця як наукова проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4. Ч. 2. С. 207–212.

7. Шевель Б. Формування фахових компетенцій майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2011. 20 с.